

da su bulunduğu takdirde mazeretsiz teyemmüm câiz değilken halefi olmayan namazlarda abdest alınması gecikmeye sebep olacak ve namazın edâ imkânını ortadan kaldıracaksa bu durum özel bir mazeret olarak değerlendirilir ve su bulunduğu halde teyemmüm câiz olur.

"Aslın ifâsı kabil olmadığı halde bedeli ifâ olunur" (*Mecelle*, md. 53) kaidesinde bedel "halef" anlamında kullanılmıştır (Ali Haydar, I, 121). Buna göre gasbedilen mal telef olduğu takdirde tazminat olarak onun halefi kabul edilen misli veya kıymeti ödenir. Vekâlet akdiyle iş gören kişi müvekkilin halefidir. Öte yandan vekil tarafından satın alınan bir malın müvekkilin mülkiyetine girmesi hususunda müvekkil onun halefidir. Kerhî ve Kâdîhân'ın da aralarında bulunduğu bazı âlimlere göre satın alınan mal önce vekilin mülkiyetine girer, daha sonra müvekkilin mülkiyetine intikal eder. Ebû Tâhir ed-Debbâs, Şemsüleimme es-Serahsî ve Burhâneddin el-Merginânî gibi bazı âlimlere göre ise satın alınan mal halefiyet yoluyla doğrudan müvekkilin mülkiyetine geçer.

Son zamanlarda Batı hukuku ile yakın temas halinde olan İslâm hukukçularının bu hukuktaki şahsî, aynî ve küllî, cüz'î halefiyet terimlerini kullandıkları, bunları İslâm hukuku açısından değerlendirdikleri, Türk hukukunda da bu terimlerin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Şahsî halefiyet, hukukî bir münasebette bir kimsenin diğer bir şahsın yerine geçmesi, onun yerine kaim olmasıdır. Meselâ kefil olarak borç ödeyen bir kişi ödediği miktar nisbetinde alacaklının halefi olur. Aynî halefiyet ise mülk veya hukuk bütünlüğü teşkil eden mallardan birinin hukukî vasıflarını o malın yerine kaim olan diğer bir mala nisbet etmek. Buna ikame prensibi de denir. Borçlunun mülk olan bir gayri menkul trampa yoluyla mübâdele edilirse bu yeni mal, alacağın teminatı bakımından eski gayri menkulün yerine kaim olur.

Küllî halefiyet, mirasta olduğu gibi bir mâmelekin tamamının bir başkasına intikal etmesidir. Türk hukukunda miras bırakanın malları, alacak ve borçları bir bütün halinde mirasçıya intikal ederken İslâm miras hukuku sistematiğine göre ölünün cenaze giderleri, borçları ve kanunî sınır içindeki vasiyetleri çıkarıldıktan sonra kalan mal varlığı miras olarak değerlendirildiği için borçlar mirasçıya intikal etmez. Buna rağmen mirasçının ölünün borçlarını ödeyerek terekeye sa-

hip olma hakkı vardır. Cüz'î halefiyet ise belirli bir malın başkasına intikal etmesidir. Miras hukukuna göre kendisine muayyen bir mal vasiyet edilen kişi cüz'î haleftir. Eğer muayyen bir mal değil de mirasın tamamından üçte bir, dörtte bir gibi bir hisse vasiyet edilmişse küllî halef olur. Küllî halefiyet miras ve vasiyet tarzında olurken cüz'î halefiyet vasiyet yanında akidle de olur.

BİBLİYOGRAFYA :

Tehzibü'l-luga, VII, 393-400; Cevherî, *eş-Şihâh*, IV, 1354; *Lisânü'l-'Arab*, "hlf" md.; Ebû'l-Bekâ, *el-Külliyât*, s. 427-428; *Tâcü'l-'arûs*, "hlf" md.; *Türk Hukuk Lügati*, Ankara 1991, s. 115; Buhârî, "Zekât", 27; Müslim, "Zekât", 57, "Fezâ'ilü's-şahâbe", 212; Merginânî, *el-Hidâye*, İstanbul 1986, I, 27; III, 138; Nevevî, *Şerhu Müslim*, VII, 95; XVI, 86; Hatîb et-Tebrîzî, *Mişkâtü'l-meşâbih* (nşr. M. Nâsirüddin el-Elbânî), Dimaşk 1380/1961, I, 82; Zeylâf, *Tebyînü'l-hakâ'ik*, Bulak 1313, I, 42-43; Kâdîzâde, *Netâ'icü'l-efkâr* (İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr* [Bulak] içinde), VI, 17-18; Bâbertî, *el-'İnâye* (a.e. içinde), I, 123; VI, 18; Aynî, *'Umdetü'l-kârî*, Kahire 1392/1972, VII, 243; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr* (Bulak), I, 96; Ali el-Kârî, *Mirkâtü'l-mefâtiḥ*, Kahire, ts. (Dâru l-hyâi't-türâs), I, 248; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muḥtâr* (Kahire), I, 229, 232; *Mecelle*, md. 53; Ali Haydar, *Dürrü'l-hükkâm*, I, 121; Senhürî, *Meşâdirü'l-hak*, I, 62; V, 7, 8, 12, 61-62, 120; Zerkâ, *el-Fikhü'l-İslâmî*, I, 249-251; a.mlf., *Şerhu'l-kavâ'idü'l-fıkhiyye*, Beyrut 1403/1983, s. 227; Hilmi Ergüney, *Türk Hukukunda Lügat ve Istılahlar*, İstanbul 1973, s. 135; Kenan Tunçomağ, *Türk Borçlar Hukuku*, İstanbul 1976, I, 727-728, 1065; M. Ebû Zehre, *Ahkâmü'l-terikât ve'l-mevâris*, Kahire, ts. (Dâru'l-Fikri'l-Arabî), s. 57; a.mlf., *el-Milkiyye ve nazariyyetü'l-akd*, Kahire 1977, s. 110-111; Ergun Özsunay, *Medenî Hukuka Giriş*, İstanbul 1978, s. 287-288; Fahiman Tekil, *Borçlar Hukuku*, İstanbul 1981, s. 196-197; Karaman, *İslâm Hukuku*, II, 319-321; Zühaylî, *el-Fikhü'l-İslâmî*, IV, 76-77; Necip Bilge, *Hukuk Başlangıcı*, Ankara 1986, s. 236; Zâhit İmre - Hasan Erman, *Miras Hukuku*, İstanbul 1989, s. 8-9; Halef el-Cübürî, "el-Aşl ve'l-halef 'inde'l-uşûliyyîn", *Mecelletü'l-Baḥşî'l-ilmî ve'l-türâsî'l-İslâmî*, V, Mekke 1402/1982, s. 93-99; Ahmet Özel, "Asıl", *DîA*, III, 473; Ali Bardakoğlu, "Bedel", a.e., V, 300.

RAHMİ YARAN

HALEF el-AHMER

(خلف الأحمر)

Ebû Muhriz (Ebû Muhammed) Halef el-Ahmer b. Hayyân b. Muhriz el-Eş'arî el-Basrî (ö. 180/796 [?])

Arap dil âlimi, şiir râvisi ve şair.

115 (733) yılından önce Basra'da doğdu. Fars asıllı olan ebeveyni Ferganalı (veya Horasanlı, bk. İbnü'n-Nedîm, s. 227) olup Kuteybe b. Müslim tarafından

esir alınarak Irak'a getirilmiş ve zamanın Basra valisi Bilâl b. Ebû Bürde el-Eş'arî'ye hediye edilmiştir (Safedî, XIII, 353). Halef'i ve ebeveynini âzat eden vali hocası Hammâd er-Râviye gibi onu da himaye etmiş, yetişmesinde maddî ve mânevî yardımlarını esirgememiştir. Bazı kaynaklarda (İbn Kuteybe, s. 496; Ebû't-Tayyib el-Lugavî, s. 46; Ebû Bekir ez-Zübeydî, s. 161) valinin babası ve Kûfe Kadısı Ebû Bürde'nin, bazılarında (İbnü'n-Nedîm, s. 226) Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin ya da Benî Ümeyye'nin âzatlî köleleri oldukları kaydediliyorsa da tarihî bakımdan adı geçen valinin âzatlî köleleri olmaları daha doğru görünmektedir. Halef'in Eş'arî nisbesi de buradan gelir. Mutlak olarak Ahmer denildiğinde umumiyetle Halef kastedilirse de bazı kaynaklarda, Ali b. Hamza el-Kisâî'nin öğrencilerinden Ali b. Hasan el-Ahmer'den (el-Ahmer el-Kûfî) ayırt edilmesi için Halef'e el-Ahmer el-Basrî de denmiştir. Arap dilcileri içinde Ahmer lakabıyla en çok bu iki âlim meşhur olmakla birlikte dilci Ebû Amr eş-Şeybânî ile tarihçi, ahbâr ve ensâb âlimi Ebân b. Osman el-Lü'lûî de aynı lakpla anılır. Yine Arap dil âlimleri arasında Halef adını taşıyan ondan fazla kişi bulunuyorsa da en tanınmış Halef el-Ahmer'dir.

Çocukluk ve gençlik yılları kölelik şartları içinde geçmesine rağmen Basra'nın ilim ve kültür muhiti içinde yaşaması, ayrıca şehrin en meşhur ailelerinden Eş'arîler'in âzatlısı olarak onların himayesi altında bulunması Halef'e çağının en büyük âlimlerinden öğrenim görme imkânı sağladı. Yirmi yıl boyunca derslerine devam ettiği Yûnus b. Habîb'den nahiv, lûgat ve şiir, İsâ b. Ömer es-Sekaffî ile Hammâd b. Seleme'den nahiv, Ebû Amr b. Alâ'dan nahiv ve garîb lûgatlar, Ahfeş el-Ekber ile Ebû Zeyd el-Ensârî'den lûgat ve nâdir kelimeleri öğrendi. Şiir sanatı ve eleştirisiyle eski şiirin ezberlenip rivayet edilmesi konularında en büyük ustası Hammâd er-Râviye'dir. Hammâd ile Halef, muayyen bir şaire ya da kabileye mahsus şiirleri ezberleyip aktaran sıradan râvilerin üstünde, geçmiş bütün şiirler hakkında otorite kabul edilen büyük râvilerin (râviye) en ünlüleridir. Ayrıca Yûnus b. Habîb, İsâ b. Ömer, Hammâd b. Seleme ve Ahfeş el-Ekber'den birlikte okudukları için Sibeveyhi ile ders arkadaşlarıdır.

Asmaî, Halef'in en seçkin öğrencisi olup eski şiirin rivayeti, eleştirisi, hatalarının tashihi konularındaki geniş bilgisini

hocası Halef'e borçludur. Ma'mer b. Müsennâ'nın da belirttiği gibi Halef sadece Asmaî'nin değil bütün Basra âlimlerinin şiirde üstadıdır (*Tehzîbü'l-luğa*, I, 31; Yâkût, IV, 67). Diğer öğrencileri arasında İbn Sellâm el-Cumahî, Ebû Ubeyde Ma'mer b. Müsennâ, Ahfeş el-Evsat, Ebû Hâtim es-Sicistânî gibi dil âlimlerinin yanı sıra hocasının ölümünden sonra kendisine birçok mersiye yazan ünlü şair Ebû Nuvâs da bulunmaktadır. Ayrıca Halef'in rivayetlerine büyük güven duyan Ebû Zeyd el-Ensârî onun hem hocası hem de öğrencisi olmuştur.

Bazı kaynaklarda (*Eİ²* [İng.], IV, 919) Halef'in filolojiyle ilgilenmediği ve dil meselelerini zekâsıyla çözdüğü yolundaki tesbitin aksine son araştırmalar onun ilk büyük nahiv âlimlerinden biri olduğunu ispat etmiştir. Nitekim bu sahada ilk büyük eser Sıbeveyhi'nin *el-Kitâb*'ı olduğu gibi ilk muhtasar da Halef'e nisbet edilen *Muḳaddime fi'n-naḥv*'dir. Ayrıca diğer hocaları bir yana sadece Yûnus b. Habîb'den yirmi yıl nahiv okuyan Halef'in (İbn Hallikân, VII, 245), Ebû Amr b. Alâ tarafından bir atasözündeki i'râb meselesinin halli için seçkin öğrencilerinden Yahyâ el-Yezîdî ile birlikte görevlendirildiği bilinmektedir (Ebû Ali el-Kâfî, III, 39).

Halef'in eski şiir hakkındaki çok geniş bilgisi ve bu şiirin rivayeti hususundaki şöhreti onun nahiv alanındaki üstünlüğünü gölgede bırakmıştır. Halef, hocası Hammâd er-Râviye'nin herkesten esirgemesine rağmen kendisine duyduğu sevgi dolayısıyla yalnız ona açtığı eski şiire dair ilim hazinesinden güçlü hâfızası ve keskin zekâsı sayesinde çok faydalanmış, bu alanda hocasını da aşarak zamanın en büyük şiir eleştirmeni ve otoritesi olmuştur. Eski şiirin türlerini, üslûp ve muhtesasını bilme, sanat değeri taşıyanla taşımayanı ayırt etme, bir şiirin hangi şaire ait olduğunu belirleme, pek az kullanılan kelimelere vâkıf olma, tas-hîf ve tahrifleri birbirinden ayırma gibi hususlarda Câhiliye devrindeki Nâbiga ez-Zübeynî gibi zamanında en büyük hakem ve otorite kabul edilmiştir. Öyle ki şiir konusunda âlimler ona danışmadan hüküm vermez, sadece onun nezâretinde ve hakemliğinde şiirden söz edebilirlerdi (Halef el-Ahmer, *Muḳaddime fi'n-naḥv*, nâşirin mukaddimesi, s. 19). Halef, hocası Hammâd er-Râviye'nin vefatından sonra şiirde Kûfeliler'e de hocalık etmiş, ayrıca onun Kûfe'de yaptığını Basra'da gerçekleştirerek burada ilk de-

fa şiir semânîni başlatmak suretiyle başta Asmaî olmak üzere Basra âlimlerinin şiirde üstadı olmuştur. Nitekim Halef ile Asmaî'den hangisinin daha üstün olduğu İbn Düreyd'e sorulduğunda, "Derya nerede, damla nerede" diye cevap vermiştir (Ebû Bekir ez-Zübeydî, s. 163). Bizzat Asmaî, Halef'ten sonra şiirin tadının kalmadığını söylemiş, kendisinin de bir üstat olduğunu söyleyenlere, "Ben şiirin sadece hâşiyelerini bilirim; halbuki Halef şiirin her şeyinde mükemmel bilgi sahibiydi" demiştir (*a.g.e.*, s. 164). Bedevî şiirleri ve özellikle onların nesîbleri (gazelleri) konusunda büyük bir birikime sahip olan Halef'e gelinceye kadar Abbas b. Ahnef'in nesîblerinden büyük zevk alan gençlik Halef sayesinde bedevî nesîblerini tanımış ve Abbas'ın nesîblerine ilgi duymamaya başlamıştır (Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn*, IV, 23). Bu husus, zamanın gençliğinin edebî zevkinin gelişip olgunlaşmasında Halef'in büyük rol oynadığını göstermektedir.

Halef rivayetlerinde güvenilir bir râvi idi. Öğrencisi İbn Sellâm'ın, "Halef bize bir haber verdiğinde yahut bir şiir naklettiğinde onun aslını araştırma gereğini duymazdık" demesi (Cumahî, s. 9); kıraat, şiir ve nâdir kelimeler konusunda otorite olan hocası Ebû Amr'ın, Halef'in kendisine olan üstünlüğünü itiraf etmesi onun sika olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak aynı zamanda usta bir şair olan ve özellikle Câhiliye tarzında şiir söylemede başarısı kabul edilen Halef'in, başta Şenferâ'nın *Lâmiyyetü'l-'Arab*'ı olmak üzere Ebû Dûâd el-İyâdî, Tebbe'ta Şerran, İmrûülkays ve Nâbiga ez-Zübeynî'nin bazı şiirlerini, ayrıca Abdülkays kabilesi şairlerinin ve diğer bazı şairlerin şiirlerini farkedilemeyecek derecede uydurduğu, bunları Kûfeliler'e ve Basralılar'a okuduğu, onların da bu şiirleri divanlarına kaydettiği, hatta üstadı Hammâd er-Râviye'ye bile başka şairler adına uydurduklarını verip ondan sahih (gerçek şairine ait) şiirler aldığı, bu sebeple de hocasını ahmak olarak nitelendirdiği yolunda rivayetler vardır (İbnü'l-Mu'tez, s. 147; Ebû't-Tayyib el-Lugavî, s. 47; Kemâleddin el-Enbârî, s. 53; Yâkût, IV, 68; İbnü'l-Kiftî, I, 348; Safedî, XIII, 354-355). Yine bu rivayetlere göre Halef, hayatının sonlarına doğru yaptıklarına pişman olup uydurduğu rivayetleri halka açıklamasına rağmen onun bu itirafı kabul görmemiş, eski Halef ve rivayetleri daha güvenilir sayılmıştır. Ancak Halef'in şiirleri bozarak insanları kandırmak için

böyle bir yol tutmuş olması uzak bir ihtimaldir. Çünkü Asmaî, Ebû Amr ve İbn Sellâm gibi şiir otoriteleri onun rivayetlerinin güvenilirliği hususunda teminat vermişlerdir. Eski şiir mirasına son derece bağlı olan Halef'in şiirdeki gücünü ispat etmek ve yüksek edebî zevke ulaşmak amacıyla bazı manzumelere nazîreler yazıp onları taklit etmiş olması daha mâkul görünmektedir. Bu uydurma isnadı, her ikisi de İran asıllı olan Kûfeli Hammâd er-Râviye ile öğrencisi Basralı Halef'te yolaşmıştır. Öteden beri bu hadiseyi, Basra-Kûfe dil mektepleri arasında devam eden birbirini yalancılık, uydurmacılık vb. şeylerle suçlama gayreti, râviler arasındaki daha fazla şiir bilme ve rivayet etme rekabeti, Arap ırkçılığına karşı Arap asıllı olmayan, özellikle İran kökenli müslümanlar içinde bir tepki olarak doğan ve Araplar'la bilhassa edebî sahada kıyasıya rekabete giren Şuûbiyye hareketi gibi sebeplere dayandırılan olmuş-tur (Mustafa Sâdık er-Râfî, I, 363-369; *el-Lâmiyyetân*, nâşirin mukaddimesi, s. ze-kef; Abdülhalîm Hifnî, *eş-Şenferâ's-Şu'luk*, s. 78-103). Ma'mer b. Müsennâ, Asmaî, Ebû Hâtim, Câhiz, İbn Kuteybe, İbn Düreyd ve Ebû Ali el-Kâfî gibi eski İslâm âlimlerinin bazı münferit manzumelere dair özellikle Hammâd er-Râviye ile öğrencisi Halef hakkında ileri sürdükleri uydurmacılık iddiası, XIX. yüzyılın yarısından itibaren başta T. Nöldeke ve F. Krenkow olmak üzere W. Ahlwardt, Margoliout, W. Muir, R. Basset gibi şarkiyatçılar tarafından tekrar gündeme getirilmiş ve bunu bütün Câhiliye şiirine teşmil edenler bile olmuştur. Buna karşılık C. Brockelmann, C. J. Lyall, C. A. Nallino, J. Jakub başta olmak üzere bazı müsteşrikler bu uydurmacılık iddiasını kabul etmemişlerdir. Diğer taraftan *Fi'l-edebî'l-Câhilî* ve *Fi's-şî'ri'l-Câhilî* gibi eserlerinde ve çeşitli makalelerinde Tâhâ Hüseyin ile Şu'arâ'ü's-Şa'âlik sahibi Yûsuf Halîf şarkiyatçıların bu konudaki görüşlerine katılmışlardır. Mustafa Sâdık er-Râfî ile Şevki Dayf da bu uydurma şiirlerin varlığını kabul edenlerdendir.

Ebû Ubeyde'den nakledilen, Halef'in, "Hammâd'a uydurduğum şiirleri verir, ondan sahih şiir alırdım; o da bunu kabul ederdi; onda büyük bir ahmaklık görürdüm" dediğine dair rivayetin tutarsız olduğu açıktır. Bu rivayet, Basralı Ebû Ubeyde'nin Kûfeli Hammâd aleyhine gösterdiği bir mektep taassubundan kaynaklanmış olmalıdır. Zira Hammâd gibi şiir konusunda çağın otoritesi olan

bir kimsenin gerçekle uydurma şiiri ayırt edemeyecek kadar saf olması düşünülemez.

İbnü'l-Mu'tezz'in *Tabakâtü's-şu'arâ'* adlı eserinde yer alan (s. 147), bütün telkinlere rağmen Halef'in "İlâ ilâhe illallah" diyemeden ruhunu teslim ettiği yolundaki rivayete karşılık birçok kaynak onun hayatının son günlerini tövbe ve istiğfar, ibadet ve Kur'an kıraatıyla geçirdiğini kaydeder.

Genellikle kabul edildiğine göre Halef 180 (796) yılına doğru vefat etti. Abdülbâki b. Abdülmecîd el-Yemânî'nin (*İşâretü't-ta'yîn*, s. 113) ve ondan naklen Firûzâbâdî'nin (*el-Bülğa*, s. 98) kaydettiği 200 (816) yılından az sonra öldüğü yolundaki rivayet ise zayıf görülmüştür. Halef'in hayatında ve ölümünden sonra kendisi için birçok mersiye yazmış olan Ebû Nüvâs bu şiirlerinde onun engin ilmini, hâfıza ve zekâ gücünü, tashîf ve tahrife karşı titizliğini, mânalara nüfuz kudreti-ni dile getirmiştir.

Eserleri. 1. *Mukaddime fi'n-naḥv*. Arap nahvinin temel konularını âyet ve şiirlerden örnekler vererek özlü ve sade bir anlatımla özetleyen bir eserdir. Nihad M. Çetin, tertip şekli ve önsözünden hareketle kitabın Halef'e nisbetinin şüpheye karşılanması gerektiğini ileri sürmektedir (*Eski Arap Şiiri*, s. 29; *ŞM*, III

[1959], 165 vd.). Buna karşılık eserde kullanılan dilin Halîl b. Ahmed, Sîbeveyhi ve Halef zamanındaki dil, nahiv terimleriyle nahiv meselelerinin çoğunun da Basra okuluna göre olması gibi delillere dayanan çağdaş Arap filologları Muhammed el-Fehhâm, Ahmed Hasan ez-Zeyyât, Muhammed Ali en-Neccâr ve Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd kitabın Halef'e ait olabileceğini söylemişlerdir (*Mukaddime fi'n-naḥv*, nâşirin mukaddimesi, s. 5-6). Ayrıca eserde birçok meseleye Ebû Ali el-Kâfî'nin *el-Emâlî*'sinde, Ebû't-Tayyib el-Lugavî'nin *Merâtibü'n-naḥviyyîn*'inde, İmam Mâlik'in *Elfiyye*'sinin başında olduğu gibi, "Kâle Halef el-Ahmer" ifadesiyle başlanması (s. 33, 62, 77, 95, 97), bescemlenin ardından Sîbeveyhi'nin *el-Kitâb*'ındaki "Allâhu latîfun bi-bîâdihî" ifadesini andıran bir duanın (rabbi yessir ve ein bi-lutfi) bulunması, şahid olarak gösterilen âyetlerden önce Sîbeveyhi'nin "Kavlühü azze ve celle" ifadesine benzer şekilde "Kâle'lâhu azze ve celle" ibaresinin yer alması da eserin Halef'e ait olduğu görüşünü güçlendirmektedir. İzzeddin et-Tenûhî, Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlı (Şehid Ali Paşa, nr. 2358) yegâne nüshasına dayanarak kitabı neşretmiştir (Dimaşk 1381/1961). 2. *Dîvân*. Ebû Nüvâs'ın bizzat Halef'ten dinleyip rivayet ettiği bir divandan söz edilmektedir (İbnü'n-Nedîm, s. 227; Yâkût, IV, 68; Süyûtî, I, 554). İbnü'n-Nedîm onun şiirlerinin elli varak tutarında olduğunu kaydeder (*Fihrist*, s. 710). Başta Câhiz'in *Kitâbü'l-Ḥayevân*'ı ile *el-Beyân ve't-tebyîn*'i olmak üzere İbn Kuteybe'nin *eş-Şîr ve's-şu'arâ'*, İbnü'l-Mu'tezz'in *Tabakâtü's-şu'arâ'* adlı eserlerinde, Ebû Ali el-Kâfî'nin *el-Emâlî*'sinde ve Yâkût'un *Mu'cemü'l-üdebâ*'sında Halef'e ait kasideler ve bazı şiir parçaları bulunmaktadır. Bunların çoğunu Yahyâ b. Mübarek el-Yezîdî, Ebû Ubeyde (Ma'mer b. Müsennâ) ve Muhammed b. Ubeydullah el-Utbî gibi zamanın ileri gelen âlimlerine yazılmış yer-giler, bir kısmını da pastoral nitelikte şiirler oluşturmaktadır. Halef el-Ahmer'in çeşitli kaynaklarda bulunan şiirleri W. Ahlwardt tarafından derlenerek *Eş'ârü Halef el-Ahmer* adıyla yayımlanmıştır (Greifswald 1895). 3. *Kitâbü Cibâli (Hayyât/Cennât/Hayâl)*-l-'Arab ve mâ kile fihâ mine's-şîr (İbnü'n-Nedîm, s. 227; İbnü'l-Kiftî, I, 350; Yâkût, IV, 68; Safedî, XIII, 355). 4. *Kitâbü Me'ânî'l-Kur'ân* (İbnü'n-Nedîm, s. 227). R. Blachère'in Halef'e nisbet ettiği Kur'an tefsiri (*Histoire*

de la littérature arabe, I, 105) bu eser olmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Tehzîbü'l-luğa, I, 9, 31; Halef el-Ahmer, *Mukaddime fi'n-naḥv* (nşr. İzzeddin et-Tenûhî), Dimaşk 1381/1961, nâşirin mukaddimesi, s. 5-6, 19, 27; Cumahî, *Tabakâtü's-şu'arâ'*, Beyrut, ts. (Dârü'n-Nehdati'l-Arabiyye), s. 3-4, 9, 17-19, 27, 31, 61, 67, 102; Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn*, Kahire 1368/1949, III, 110, 111-112, 113; IV, 23-24, 25, 53, 97; a.mlf., *Kitâbü'l-Ḥayevân*, I, 182; II, 318; III, 52, 463, 492-493; IV, 181, 279-280, 285-286; V, 150, 228, 284-285; VI, 409, 469; İbn Kuteybe, *eş-Şîr ve's-şu'arâ'* (de Goeje), s. 496-497; İbnü'l-Mu'tez, *Tabakâtü's-şu'arâ'* (nşr. Abdüsettâr Ahmed Ferrâc), Kahire 1981, s. 146-148; Ebû't-Tayyib el-Lugavî, *Merâtibü'n-naḥviyyîn* (nşr. Muhammed Ebû'l-Fazl), Kahire 1375/1955, s. 1, 33, 46-47, 62, 67, 72, 77, 84, 95, 97, 100; Ebû Ali el-Kâfî, *el-Emâlî*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Kütübü'l-ilmîyye), I, 156-157, 171, 172, 277; II, 284, 296; III, 39, 77; Strâfî, *Aḥbârü'n-naḥviyyîne'l-Baṣriyyîn* (nşr. M. İbrâhim el-Bennâ), Kahire 1405/1985, s. 67, 69; Ebû Bekir ez-Zübeydî, *Tabakâtü'n-naḥviyyîn ve'l-lugaviyyîn* (nşr. Muhammed Ebû'l-Fazl), Kahire 1984, s. 43, 44, 161-165; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Süveymî), s. 226-227, 710; Kemâleddin el-Enbârî, *Nüzhetü'l-elîbâ'* (nşr. İbrâhim es-Sâmerrâî), Zerkâ [Ürdün], 1405/1985, s. 53-54; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ'*, IV, 66-72; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhü'r-ruvât*, I, 348-350; İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, 100, 379; V, 238; VII, 245; Abdülbâki b. Abdülmecîd el-Yemânî, *İşâretü't-ta'yîn fi terâcimi'n-nühât ve'l-lugaviyyîn* (nşr. Abdülmecîd Diyâb), Riyad 1406/1986, s. 113; Safedî, *el-Vâfi* (nşr. Muhammed el-Huceyri), Wiesbaden 1404/1984, XIII, 353-355; Firûzâbâdî, *el-Bülğa fi terâcimi'et-immelî'n-naḥv ve'l-luğa* (nşr. Muhammed el-Misrî), Küveyt 1407/1987, s. 98; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, I, 554; a.mlf., *el-Müzhir*, I, 172-173, 176-177; II, 278, 357, 403; Abdülvehhâb es-Sâbûnî, *Uyûnü'l-mü'elleft* (nşr. Mahmûd Fâhûrî), Halep 1413/1992, I, 262; Tâhâ Hüseyin, *Fî'l-edebi'l-Câhili*, Kahire 1927, s. 189-191; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 32-33; Zirikî, *el-A'lam*, II, 358; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'elleft* (nşr. I, 104; Ronart, CEAC, s. 286; R. Blachère, *Histoire de la littérature arabe*, Paris 1966, s. 99-107, 115, 117, 123, 126, 168, 174, 178, 181, 184, 186, 285, 295; *el-Lâmiyyetân* (nşr. Abdülmüîn el-Mellûhî), Dimaşk 1966, nâşirin mukaddimesi, s. ze-kef; Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, İstanbul 1973, s. 22, 27, 29, 48-49, 56-57; a.mlf., "Arap Dili Sarf ve Nahvine Dair Üç Eser", *ŞM*, III (1959), s. 165 vd.; Mustafa Sâdık er-Râfî, *Târîhu âdâbi'l-'Arab*, Beyrut 1393/1974, I, 363-369; Nâsirüddin el-Esed, *Meşâdirü's-şîri'l-Câhili*, Kahire 1978, s. 174, 177, 181, 242, 252, 258, 268, 331, 338, 343, 348, 359, 370, 394, 409, 427, 441-442, 449, 451, 452-458, 462; Yûsuf Halîf, *Şu'arâ'u's-Şa'âlik*, Kahire 1986, s. 338; Abdülhalîm Hîfnî, *Şîru's-Şa'âlik*, Kahire 1987, s. 155-157, 161-173; a.mlf., *eş-Şenfera's-Şu'lûk: hayâtüh ve lâmiyyetüh*, Kahire 1989, s. 77-104; Ch. Pellat, "Khalaf b. Ḥayyân al-Ahmar", *EP* (İng.), IV, 919; Hidayet Yavuz Nuhoğlu, "Ahlwardt, Wilhelm", *DIA*, II, 29.

Halef el-Ahmer'in *Mukaddime fi'n-naḥv* adlı eserinin ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Şehit Ali Paşa, nr. 2358)

